

Procedura vânzării bunurilor debitorilor în Roma antică

The sale-purchase procedure applied to the debtors' goods in the Roman Antiquity

Prof. univ. dr. Teodor Sâmbrian*

La procédure du vente des biens des débiteurs dans la Rome antique

Résumé

Dans la première partie est présentée la procédure pendant la République d'après la loi des XII Tables et d'après la loi Poetelia Papiria. Dans la deuxième partie est présentée la procédure romaine en matière de concours des créanciers sous les Empereurs d'après la loi *Iulia de bonis cedendis* et autres moyens d'éviter les conséquences nuisibles pour la personne et les biens du débiteur (l'intervention de tiers, le sursis ou le moratorium, le délai donné par les créanciers eux-mêmes et le concordat). On parle aussi de l'ouverture du concours des créanciers, de l'alienation faite en fraude des créanciers, de la masse des biens du débiteur après l'ouverture du concours et de la priorité entre les créanciers.

Cuvinte cheie: *concurusul creditorilor, venditio bonorum, cessio bonorum, moratoriu, concordat, acțiunea pauliană.*

Mots-cléf: *le concours de créanciers, venditio bonorum, cessio bonorum, moratoire, concordat, l'action Paulienne.*

Abstract

The first part of this paper presents the procedure obeying to the Law of the XII Tables and to the Poetelia Papiria Law, during the Republic. The second part of the paper presents the Roman procedure establishing the priority among the existing creditors that was applied under the Emperors in respect to the Law *Iulia de bonis cedendis*, and also other means suitable in order to avoid bad consequences for the debtors' persons and goods (Such means were the intervention of third sides, the granted delay known as the moratorium, the delay acknowledged by the creditors themselves and the concordate). The paper treats of the opening conditions for the priority competition among creditors, of the alienation of goods in order to perpetrate a fraud against the creditors, of the mass of the debtor's goods in the circumstances existing after the opening of the priority competition and of the rules establishing the find priority among creditors.

Key words: *creditors' priority competition, venditio bonorum, cessio bonorum, moratorium, concordate, Paulian lawsuit.*

---

* Autorul este cadru didactic la Facultatea de Drept și Științe Administrative a universității din Craiova

1. Preliminarii. Reglementarea raporturilor dintre debitori și creditori a constituit un obiectiv constant și central, totodată, al materiei obligațiilor, partea cea mai dinamică a legislației romane. Vreme de peste o mie de ani, de la Legea celor XII Table (450 î. Hr.) și până în timpul împăratului Iustinian (527-565), relația juridică debitor-creditor a fost un barometru sensibil al raporturilor sociale din cadrul statului roman, reflectate în normele de drept care au alcătuit statutul juridic al debitorilor. Un statut inițial extrem de defavorabil acestora, dar care, începând cu epoca imperială, s-a ameliorat treptat, pentru ca odată cu legislația lui Iustinian, sub influența creștinismului, să fie guvernat de principiul *in favorem debitoris*.

Principalele izvoare ale subiectului abordat sunt cartea a XLII-a a Digestelor lui Iustinian, titlul III *De cessionne bonorum*, titlul IV *Quibus ex causis in possessionem eatur*, titlul V *De rebus auctoritate iudicis possidendis seu vendendis*, titlul VI *De separationibus*, titlul VII *De curatore bonis dando*, titlul VIII *Quae in fraudem creditorum facta sunt ut restituantur* și cartea a VII-a din Codul lui Iustinian, titlul LXXI *Qui bonis cedere posunt*, titlul LXXII *De bonis auctoritate iudicis possidendis seu venundandis et de separationibus bonorum*, titlul LXXIII *De privilegio fisci*, titlul LXXIV *De privilegio dotis* și titlul LXXV *De revocandis his quae in fraudem creditorum alienata sunt*.

Dintre diversele aspecte pe care le presupune procedura urmăririi debitorilor, ne vom opri în special asupra acelor în care este implicat concursul creditorilor, respectiv atunci când mai mulți creditori solicită în același timp plata creanțelor lor de la un debitor ale cărui bunuri nu sunt suficiente pentru a-i satisface integral pe toți. Într-o asemenea situație fiecare creditor se străduia să fie plătit din bunurile debitorului înaintea altor creditori în cadrul unei proceduri judiciare ce presupunea, în esență, ridicare dreptului debitorului de a dispune de propriile bunuri. Vom trata, în continuare, pe scurt, modul de desfășurare a acestei proceduri în timpul Republicii și, pe larg, în timpul Imperiului.

2. Concursul creditorilor în timpul Republicii. Procedura urmăririi debitorilor insolvari în epoca veche a fost reglementată mai întâi de Legea celor XII Table și apoi de legea *Poetelia Papiria*.

Legea celor XII Table prevedea că dacă debitorul nu plătea în treizeci de zile de la data când fusese condamnat sau de când recunoscuse datoria, era adus în fața magistratului care îl atribuia (*addictio*) pentru o perioadă de șaizeci de zile creditorului său. În acest interval debitorul era scos la târg de trei ori consecutiv (*tribus nundinus*) și anunțată suma de bani pe care o datora, în eventualitatea găsirii unei persoane care să plătească în locul său. Dacă datoria nu era plătită, debitorul putea fi ucis sau vândut ca sclav, dar numai *trans Tiberim*, adică în Etruria, deoarece demnitatea poporului roman interzicea ca un cetățean să devină sclav la Roma¹. În cazul în care debitorul fusese atribuit mai multor creditori, Legea celor

---

¹ Th. Mommsen, *Istoria Romană*, vol. I, trad. de Joachim Nicolaus, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1987, p. 100.

XII Table stabilea ca trupul debitorului să fie tăiat în bucăți după întinderea datoriilor și împărțit creditorilor².

O formă specială de executare asupra debitorilor a fost așa-numitul *nexum*, un contract de împrumut, având ca obiect inițial o sumă de bani, ulterior și alte lucruri ce puteau fi cântărite³ și încheiat în condiții extrem de dure, deoarece debitorul se mancipa în favoarea creditorului împreună cu familia și toate bunurile sale, devenind *nexus* sau *nexus vinctus*. Dacă debitorul nu se elibera prin restituirea împrumutului în termenul convenit, el era atribuit în mod definitiv creditorului, împreună cu toată averea, fără altă formalitate, deoarece *nexum*-ul constituia prin el însuși un titlu executoriu. În consecință, dacă bunurile debitorului nu erau suficiente pentru a satisface creanța creditorului, acesta putea să îlucidă sau să îl vândă ca sclav *trans Tiberim*.

După adoptarea legii *Poetelia Papiria de nexis* (326 î.Hr.), *nexum* a pierdut forța executorie⁴. Această lege a interzis creditorilor dreptul de a-i ucide sau vinde ca sclavi pe cetățenii romani debitori insolvari în urma unui împrumut. În cazul în care creanța avea un alt izvor, precum un delict, debitorii insolvari puteau fi urmăriți însă după aceeași procedură prevăzută de Legea celor XII Table.

Introducerea procedurii formulare în locul legisacțiunilor în urma adoptării legii *Aebutia* (aproximativ 130 î. Hr.) a avut importante consecințe și în privința executării debitorilor, atât în ceea ce privește persoana, cât și în ceea ce privește patrimoniul debitorilor. Astfel, în procedura formulară executarea asupra persoanei nu mai duce în niciun caz de acum înainte la uciderea sau vânzarea ca sclav a debitorului insolvar, ci numai la obligația acestuia de a munci o perioadă de timp pentru creditor, în contul datoriei, dar nu mai mult de cinci ani.

În comparație cu executarea asupra persoanei, executarea asupra bunurilor este o procedură cu caracter excepțional ce cunoaște două forme, respectiv *venditio bonorum* și *distractio bonorum*.

Venditio bonorum a fost introdusă de pretorul Rutilius Rufus în jurul anului 118 î. Hr.⁵ și a cunoscut două faze: *missio in bona* (introducerea în posesie a patrimoniului) și *venditio in bonorum* propriu-zisă. În cadrul primei faze, magistratul dă un ordin prin care-l trimite pe creditor în detințiunea întregului patrimoniu al debitorului. Aceasta presupune că debitorul nu era deposedat, ci era numai supravegheat de către creditor în scopul evitării măririi insolvarității, debitorul rămânând în continuare proprietar și posesor. În cazul în care datoria nu era plătită în termen de treizeci de zile de la *missio in bona*, dacă debitorul trăia și, respectiv, în termen de 15 zile, dacă debitorul era mort⁶, se trecea la cea de a doua fază, *venditio bonorum* propriu-zisă, adică la formele de vânzare a bunurilor. În acest scop, cu autorizația pretorului, în cazul în care erau mai mulți creditori ai

---

² Aulus Gellius, *Noaptele atice*, 20, 1, 49; Quintilian, *Arta oratorică*, III, 6, 84.

³ Varro, *De lingua latina*, 7, 105.

⁴ Titus Livius, *Ab Urbe condita*, 8, 28.

⁵ Gaius, *Instituțiile*, 4, 9 și 4, 171.

⁶ Gaius, *op. cit.*, 3, 79.

aceluiași debitor, unul dintre ei era numit *magister bonorum* (stăpân al bunurilor)⁷. Cu îndeplinirea anumitor forme, el trecea la vânzarea, în bloc (*per universitatem*) a tuturor bunurilor celui care oferea prețul cel mai mare⁸. Cumpărătorul bunurilor (*bonorum emptor*) dobânda întregul patrimoniu și se substituia debitorului insolubil, asemenea unui moștenitor cu titlu universal. În calitatea pe care o are, *bonorum emptor* exercită toate acțiunile debitorului în vederea încasării unor eventuale creanțe ale acestuia. El recunoștea sau contesta creanțele creditorilor și după ce, în urma verificărilor, creanțele erau găsite întemeiate, creditorii primeau sumele de bani datorate în limita prețului oferit de *bonorum emptor*. Dacă valoarea creanțelor era mai mică decât suma promisă de *bonorum emptor*, diferența reprezenta câștigul acestuia. Debitorul executat prin *venditio bonorum* devenea infam. Acest sistem de executare asupra bunurilor debitorului a dispărut odată cu ieșirea din uz a procedurii formulare și generalizarea procedurii extraordinare⁹, adică odată cu instalarea Dominatului (sfârșitul secolului al III-lea și începutul secolului al IV-lea).

Distractio bonorum semnifică vânzarea bunurilor cu amănuntul și constituie cea de a doua formă a executării silită asupra bunurilor. Spre deosebire de *venditio bonorum*, bunurile nu se mai vând în bloc, ci succesiv, până la satisfacerea pretențiilor tuturor creditorilor. Această formă de executare nu mai atrăgea *infamia* pentru debitor. Procedura se folosea în cazul în care debitorul insolubil era o persoană de rang senatorial (*clara persona*)¹⁰, un impuber¹¹ (bărbat cu vârsta mai mică de 14 ani) sau o persoană lipsită de discernământ¹².

3. Concursul creditorilor în timpul Imperiului. Corespunzător celor două forme de guvernământ, Principatul și Dominatul, Imperiul cunoaște două faze, și anume, imperiul timpuriu (27 î. Hr.- 285 d. Hr.) și imperiul târziu, căruia îi corespunde dominatul instaurat de Dioclețian în primăvara anului 285¹³ și care durează, din punctul de vedere al dreptului roman, până în anul 565 când moare împăratul Iustinian. Aplicarea procedurii formulare și în cursul primei faze a imperiului va avea ca efect continuarea modalităților de executare a debitorilor insolubili specifice acestei proceduri, respectiv executarea asupra persoanei și executarea silită asupra bunurilor cu cele două forme, *venditio bonorum* și *distractio bonorum*. Se recurgea la aceste forme de executare atunci când debitorul se ascundea de creditorii săi pentru a evita plata creanțelor (*fraudationis causa*), când era declarat dispărut și nu i se desemnase un *defensor*, când fusese condamnat

---

⁷ Gaius, *op. cit.*, 3, 77-79; Ulpian, libro (abreviat *lib.*) 59 *ad Edictum*; Digestele lui Iustinian (abreviat *Dig.*), 42, 4, 5; Codul lui Iustinian (abreviat *Cod.*), 7, 72.

⁸ Gaius, *op. cit.*, 4, 35.

⁹ Instituțiile lui Iustinian (abreviat *Inst.*), 3, 14, pr.

¹⁰ Gaius, *lib. 9 d Edictum Provinciale*, *Dig.* 27, 10, 5.

¹¹ Paulus, *lib. 58 ad Edictum*, *Dig.*, 42, 5, 6.

¹² Ulpian, *lib. 59 ad Edictum*, *Dig.* 42,4,7,11.

¹³ I. Barnea în D. Tudor (coord.), *Enciclopedia civilizației romane*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 267.

printr-o hotărâre a unui judecător și nu plățise în termenul stabilit, precum și atunci când debitorul decedase și moștenitorii săi nu acceptaseră succesiunea¹⁴.

Formele de executare asupra bunurilor au fost completate pe la începutul Imperiului cu o nouă procedură (*cessio bonorum*) introdusă în favoarea debitorilor printr-o *Lex Iulia de bonis cedendis* adoptată la propunerea lui Caius Iulius Caesar¹⁵ sau a împăratului Octavianus Augustus. Legea stabilea că debitorul care ajunsese insolubil din motive de forță majoră putea să scape de executarea asupra persoanei abandonându-și lucrurile în favoarea creditorilor săi printr-o declarație făcută în prezența magistratului¹⁶. În acest caz, executarea avea loc asupra bunurilor abandonate, debitorului acordându-i-se *beneficium competentia*¹⁷, o favoare prin care se evita infamia ce ar fi decurs din *venditio bonorum*, așa cum s-a prevăzut și într-o constituție din anul 223 a împăratului Alexander Severus¹⁸. Acordarea lui *cessio bonorum* nu era obligatorie, ci rămânea la aprecierea magistratului care decidea în funcție de circumstanțele de fapt. Dacă ulterior acordării beneficiului cesiunii de bunuri (*beneficium cessiorum bonorum*) debitorul dobânda alte lucruri, creditorii care nu fuseseră satisfăcuți integral din cauza insuficienței activului patrimonial, puteau să treacă la executarea asupra noilor bunuri.

Pe lângă *cessio bonorum*, dreptul imperial a admis și alte mijloace în favoarea debitorilor insolubili prin care se evitau consecințele prejudiciabile pentru persoana și bunurile acestuia. Astfel de mijloace au fost intervenția terților, moratoriul, termenul acordat de creditori și concordatul¹⁹.

Intervenția terților presupune posibilitatea ca o altă persoană să poată să plătească valabil în locul debitorului, indiferent dacă debitorul este sau nu de acord cu plata, după cum s-a decis în Instituțiile lui Iustinian: *”nec tamen interest, quis solvit, utrum ipse qui debet an alius pro eo: liberatur enim et alio solvente, sive sciente debitore, sive ignorante vel invito solutio fiat”*²⁰ (nu se face nicio deosebire cu privire la persoana care plătește, dacă este însuși debitorul sau o altă persoană însărcinată de acesta întrucât debitorul este exonerat de obligația sa dacă o altă persoană plătește, indiferent dacă debitorul știe sau nu, sau chiar împotriva voinței acestuia²¹).

Moratoriul este un privilegiu acordat de împărat debitorului prin care executarea era amânată pentru o anumită perioadă de timp, cel mai adesea cinci ani. Pentru a beneficia de acest privilegiu era necesar ca debitorul să probeze că insolabilitatea sau starea de faliment în care ajunsese nu îi era imputabilă, că

---

¹⁴F. Mackeldey, *Manuel de droit romain*, Bruxelles, 1837, p. 356.

¹⁵Th., Mommsen, *op. cit.*, vol. III, p. 294.

¹⁶Gaius, *op. cit.*, 3, 78.; Cod. 8, 71,1 și 8,71,4.

¹⁷Dig. 42,3; Cod., 7,71.

¹⁸Cod., 11,11.

¹⁹F. Mackeldey, *op. cit.*, pp. 357-358.

²⁰*Inst.*, 3, 29, pr.; în același sens Pomponius, *lib. 24 ad Sabinum*, Dig., 2,6,3,23; Marcianus, *lib.3 Institutionum*, Dig., 46,3,40; Gaius, *lib. 5 ad Edictum provinciale*, Dig., 46,3,53.

²¹Conform V. Hanga, *Iustiniani Institutiones. Instituțiile lui Iustinian*, Editura Lumina Lex, București, 2002, p. 247.

existau indicii temeinice că își va reveni și că amânarea executării putea să îl salveze de la o ruină totală. Moratoriul nu îl scutea pe debitor să fie chemat în judecată de către creditori și să fie condamnat, dar orice executare împotriva lui era suspendată până la împlinirea termenului pentru care fusese acordată amânarea.

Asemănătoare moratoriului este amânarea executării debitorului acordată chiar de creditori pentru un anumit termen. Acordarea termenului putea să fie voluntară, când era hotărâtă prin consensul creditorilor, și forțată, când fusese stabilită de majoritatea creditorilor, adică de acei creditori ale căror creanțe cumulate ajungeau la cel puțin jumătate din valoarea totală a creanțelor deținute împreună de creditorii acelui debitor. Menționăm că, din rațiuni umanitare (*humanior sententia*), avizul favorabil amânării executării în cazul existenței parității între creditori, dacă opiniile lor erau divergente, prelua în raport cu opinia contrară, mai dură, după cum s-a decis printr-un rescript al împăratului Iustinian²². Acordarea termenului presupunea, ca și la moratoriu, ca debitorul să probeze că nu se face vinovat de insolvabilitate.

Concordatul presupune acordul creditorilor de a renunța fiecare la o parte din creanțele lor. Ca și acordarea termenului, concordatul putea să fie voluntar, când exprima consimțământul tuturor creditorilor, și forțat, când exprima consimțământul manjorității creditorilor. Singura ipoteză în care se admitea concordatul forțat era atunci când concordatul era solicitat creditorilor debitorului defunct de moștenitorii unei succesiuni înglodate în datorii, mai înainte de a fi fost acceptată moștenirea, și, firește, când fusese consimțit de majoritatea creditorilor²³.

3.1. *Deschiderea concursului creditorilor.* Deschiderea concursului creditorilor presupune existența cumulativă a două condiții prealabile: insolvabilitatea debitorului și cererea adresată în justiție de mai mulți creditori pentru a fi plătiți. Cererea putea fi făcută de debitor, de creditori sau de către judecător²⁴.

Debitorul însuși putea solicita deschiderea concursului creditorilor pentru a beneficia de *cessio bonorum*. Efectele cesiunii erau următoarele: a) bunurile cedate reveneau creditorilor care erau îndreptățiți să le vândă pentru a-și satisface creanțele, dar, până în momentul vânzării, debitorul avea dreptul să revină asupra cesiunii dacă își achita datoriile²⁵; b) debitorul își păstra intactă onoarea și evita orice executare asupra propriei persoane²⁶.

Creditorii aveau inițiativa deschiderii concursului atunci când creanțele lor erau atât de mari încât exista probabilitatea ca bunurile debitorului să fie insuficiente pentru a le satisface și ca debitorul să nu intenționeze să le cedeze. Într-un asemenea caz deschiderea concursului era dispusă de judecător și avea ca efect trimiterea creditorilor în posesia bunurilor creditorilor.

---

²² *Cod.*, 7,71,8.

²³ Papinian, *lib. 19 Responsorum*, Dig. 2,14,8; Paulus, *lib. 61 ad Edictum*, 2,14,9; Idem, *lib. 4 Quaestionum*, Dig. 17,1,58,1; Ulpian, *lib. 4 ad Edictum*, Dig. 2,14,10.

²⁴ F. Mackeldey, *op. cit.*, pp. 358-359.

²⁵ Ulpian, *lib. 58 ad Edictum*, Dig. 42,3,3; Paulus, *lib. 56 ad Edictum*, Dig. 42,3,5; *Cod.* 7,71,2 și 7,71,4.

²⁶ *Cod.* 7,71,1 și 2,12,11.

Judecătorul putea să ordone din oficiu deschiderea concursului creditorilor în cazuri speciale, cum ar fi fost existența unei succesiuni vacante urmărită de un număr atât de mare de creditori încât era evident că activul succesoral nu putea satisface toate creanțele.

3.2. *Înstrăinările efectuate în fraudă creditorilor.* În dreptul roman debitorul își păstra dreptul de a dispune de propriile bunuri atât timp cât creditorii nu fuseseră trimiși în posesia bunurilor sale (*missio creditorum in bona debitorum*) sau până când nu procedase el însuși la o *cessio bonorum*. De aceea, mult timp a existat posibilitatea ca debitorii să își înstrăineze o parte din bunuri, mărindu-și insolvabilitatea în paguba creditorilor, aceștia neavând nicio posibilitate să atace actele frauduloase. Pentru a se curma aceste stări de lucruri, spre sfârșitul Republicii pretorul a creat o acțiune numită în dreptul modern acțiunea revocatorie, cunoscută și sub numele de *actio Pauliana*, prin care creditorii puteau cere în nume propriu anularea actelor încheiate de debitor în paguba lor. În vederea exercitării acțiunii pauliene se cereau îndeplinite următoarele condiții: a) înstrăinarea bunurilor să fi avut loc înainte de trimiterea creditorilor în posesia bunurilor debitorului sau înainte de *cessio bonorum*, căci altfel înstrăinarea ar fi fost lovită de nulitate; b) patrimoniul debitorului să fi suferit o diminuare, fie printr-o acțiune (de exemplu, înstrăinarea unor bunuri cu titlu gratuit²⁷ sau la un preț dezavantajos²⁸), fie printr-o inacțiune (de exemplu, debitorul nu intenta o acțiune cu caracter patrimonial contra unui debitor al său²⁹); nu era îndeplinită această condiție și, în consecință, nu putea fi exercitată acțiunea pauliană, în cazul în care debitorul refuza un câștig (de exemplu, nu accepta o moștenire³⁰); c) debitorul să fi fost conștient că prin actul său prejudiciază creditorii (*consilium fraudis*), adică în mod intenționat își creștea sau mărea insolvabilitatea; *consilium fraudis* se prezuma³¹; d) terțul dobânditor să fi fost complice la fraudă (*consciis fraudis*), adică să fi știut că prin actul respectiv sunt păgubiți creditorii³²; în acest caz, se făcea distincție între dobânditorii cu titlu oneros și dobânditorii cu titlu gratuit, iar între dobânditorii cu titlu oneros, distincția se făcea și după cum dobânditorii fuseseră de rea credință sau de bună credință; dobânditorii cu titlu oneros de rea credință pierdeau lucrurile primite de la debitorul insolubil, fără a putea pretinde vreo despăgubire³³, în timp ce dobânditorii de bună credință veneau în concurs cu creditorii debitorului insolubil; în privința dobânditorilor cu titlu gratuit, buna sau rea credință era irelevantă, întrucât în ambele cazuri actul era anulat³⁴, avându-se în vedere considerente de echitate căci, în timp ce creditorii luptau să evite o pagubă (*certat de damno vitando*), dobânditorul cu titlu gratuit lupta să realizeze un câștig (*certat*

²⁷ Ulpian, *lib. 66 ad Edictum*, Dig. 42,8,6,11.

²⁸ Paulus, *lib. 62 ad Edictum*, Dig. , 42,8,7; Ulpian, *lib. 44 ad Edictum*,. Dig., 38,5,1,12.

²⁹ Ulpian, *lib. 66 ad Edictum*, Dig., 42,8,17,1.

³⁰ Ulpian, *op. cit.*, Dig., 42,8,6,1-5.

³¹ Iulianus, *lib. 49 Digestorum*, Dig. 42,8,17,1.

³² Ulpian, *lib. 66 ad Edictum* , Dig., 42,8,6,8.

³³ Ulpian, *op.cit.*, Dig., 42, 8, 6, 8 și 11.

³⁴ Venuleius, *lib. 6 Interdictorum*, Dig., 42,8,25 pr.; Ulpian, *lib. 46 ad Edictum*, Dig., 42,8,6,11; Cod., 7,75,5.

de lucro captando); dacă terțul dobânditor înstrăina la rândul său bunul, subdobânditorul era tratat precum autorul său³⁵, în sensul că era considerat de bună credință sau de rea credință, după cum terțul de la care dobândise lucrul fusese de bună credință sau de rea credință; e) actul să fi cauzat o pagubă reală creditorilor (*eventus damni*³⁶); pentru aceasta era suficient să se probeze că debitorul nu putea să-și achite integral datoriile față de creditorii săi.

Admiterea acțiunii pauliene ducea la anularea actelor efectuate în paguba creditorilor și la restituirea bunurilor înstrăinate precum și a fructelor produse de acele bunuri. În privința restituirii fructelor, răspunderea era diferită, în funcție de buna sau reaua credință a părâtului. Astfel, părâtul de rea credință trebuia să restituie toate fructele, inclusiv cele pe care nu le-a perceput, iar în cazul în care nu le putea restitui din cauză că nu mai existau, era obligat la plata unor despăgubiri corespunzătoare valorii acelor fructe³⁷. În schimb, părâtul de bună credință urma să restituie numai fructele percepute după introducerea acțiunii pauliene.

3.3. *Masa bunurilor debitorului supusă executării silite*. După deschiderea concursului creditorilor toate bunurile prezente și activul patrimonial al debitorului se reunesc sub supravegherea unui judecător pentru a forma masa bunurilor din care vor fi satisfăcute creanțele creditorilor. Masa cuprinde bunurile disponibile ale debitorului în momentul deschiderii concursului creditorilor și tot ceea ce ar putea contribui la plata creanțelor, inclusiv fructele produse de bunuri și ceea ce ar putea dobândi debitorul în timpul concursului creditorului. Din motive umanitare sau din rațiuni de echitate au fost excluse din masa bunurilor supuse executării silite moștenirile, legatele și donațiile în favoarea debitorului care nu fuseseră încă acceptate de acesta³⁸, hainele debitorului și ale membrilor familiei sale, precum și bunurile mobile absolut necesare traiului³⁹, dota soției debitorului⁴⁰, precum și lucrurile care nu aparțineau debitorului, deși se găseau în posesia sa (de exemplu lucruri împrumutate sau aflate în depozit).

Masa bunurilor susceptibile de executare silită era administrată de un curator special (*curator bonorum*) care își îndeplinea atribuțiile sub supravegherea unui judecător. El era numit de către creditori și confirmat de judecător, iar în caz de divergențe între creditori, era desemnat direct de către judecător⁴¹. Putea fi numit curator al bunurilor orice persoană care posedă cunoștințe suficiente de administrare a averii, inclusiv unul dintre creditori⁴². Curatorul intra în funcție după

---

³⁵ Paulus, *lib. 62 ad Edictum*, Dig., 42, 8, 9.

³⁶ Ulpian, *lib. 73 ad Edictum*, Dig., 42,8,10.

³⁷ Ulpian, *op. cit.*, Dig, 42, 8, 10, 20-22.

³⁸ Cod., 7,75,2 și 7,75,3.

³⁹ Ulpian, *lib. 73 ad Edictum*, Dig., 20,1,6; *Ibidem*, Dig., 20,1,8; Paulus, *lib. 68 ad Edictum*, Dig. 20,1,7.

⁴⁰ Cod., 5,12,29 și 5,12, 30.

⁴¹ Ulpian, *lib. 65 ad Edictum*, Dig., 42,7, 2 pr.

⁴² Ulpian, *op. cit.*, Dig., 42, 7, 2, 4.

ce presta un jurământ și constituia o garanție personală (prin fideiusori) sau reală (gaj sau ipotecă).

3.4. *Ordinea satisfacerii creanțelor în cadrul concursului creditorilor.* De cele mai multe ori masa bunurilor susceptibile de executare silită nu era suficientă pentru satisfacerea integrală a creanțelor tuturor creditorilor. De aceea au fost stabilite norme care să determine ordinea în care creditorii erau plătiți. În această privință creditorii au fost împărțiți în cinci clase⁴³. Principiul funcționării ordinii de preferință în cadrul concursului creditorilor era acela că nu se putea trece la plata creanțelor creditorilor dintr-o clasă inferioară până nu erau satisfăcuți integral creditorii din clasa superioară. De asemenea, pentru cazul în care în cadrul aceleiași clase existau mai mulți creditori, au fost emise norme prin care era stabilită precis ordinea de preferință a creditorilor.

Prima clasă cuprindea creditorii privilegiați, indiferent dacă aveau sau nu un drept de gaj sau de ipotecă. Făceau parte din categoria creanțelor absolut privilegiate cheltuielile provocate de înmormântarea debitorului⁴⁴, cheltuielile ocazionale de boala de pe urma căreia a decedat debitorul și cele reprezentând plata salariilor angajaților debitorului.

Din cea de a doua clasă făceau parte creditorii care dispuneau de ipoteci privilegiate, fie că era vorba de ipoteci legale privilegiate, fie de ipoteci privilegiate convenționale. Erau ipoteci legale privilegiate ipoteca fiscoi pentru impozitele datorate⁴⁵, ipoteca femeii măritate asupra bunurilor soțului în vederea restituirii dotei⁴⁶, ipoteca pupilului asupra lucrului debitorului⁴⁷ și ipoteca celui care a dat bani pentru reconstrucția unei case dacă suma respectivă a fost folosită în acest scop⁴⁸. Din categoria ipotecilor convenționale privilegiate făceau parte, printre altele, ipoteca celui care a dat bani pentru achiziționarea unui lucru⁴⁹, pentru construirea unei case sau pentru îmbunătățirea casei⁵⁰ și ipoteca pe care vânzătorul unui imobil și-o rezerva asupra imobilului până la achitarea integrală a prețului⁵¹. În cadrul acestei clase ordinea de preferință era următoarea: în primul rând erau satisfăcute creanțele fiscoi asupra impozitelor neachitate; în al doilea rând creanțele femeii măritate pentru restituirea dotei, apoi veneau creditorii privilegiați care puteau să probeze că suma de bani reprezentând creanța a fost întrebuințată în folosul lucrului ipotecat⁵² și, în ultimul rând, erau satisfăcute creanțele fiscoi pentru drepturile ce rezultau dintr-un contract obișnuit.

---

⁴³ F. Mackeldey, *op. cit.*, pp. 365-366.

⁴⁴ Ulpian, *lib. 25 ad Edictum*, Dig., 11, 7, 14, 1; Marcianus, *lib. 8 Fideicommissorum*, Dig., 11, 7, 45.

⁴⁵ Cod., 4, 46, 1 și Cod., 7, 75, 3.

⁴⁶ Cod., 8, 18, 12, 1; Novella (abreviat Nov.), cap. 3, Nov., 109, cap. 1; Inst., 4, 6, 29 *in fine*.

⁴⁷ Cod., 7, 8, 6.

⁴⁸ Nov. 97, cap. 3.

⁴⁹ Cod., 8, 18, 7.

⁵⁰ Cod., 8, 14, 7 și Cod. 8, 14, 27; Nov. 53, cap. 5; Nov. 97, cap. 3, 4.

⁵¹ Cod., 8, 18, 7.

⁵² Nov. 97, cap. 3, 4.

În cea de a treia clasă au fost incluși creditorii ipotecari, indiferent dacă ipoteca lor era legală sau convențională. În cadrul acestei clase ordinea de preferință se stabilea, în principiu, în funcție de vechimea ipotecii, conform principiului *prior tempore, potior iure*, adică ipoteca anterioară avea prioritate față de ipoteca ulterioară⁵³. Dacă însă ipotecile fuseseră constituite la aceeași dată, avea prioritate creditorul care se găsea deja în posesia lucrului⁵⁴, conform principiului *in pari causa, melior est causa possidentis*. În sfârșit, dacă niciunul dintre creditorii nu se afla în posesia lucrului, neexistând niciun alt criteriu de departajare, creditorii erau satisfăcuți *pro rata*, adică proporțional cu cota parte deținută din totalul creanțelor⁵⁵.

Celei de a patra clase îi aparțineau creditorii chirografari privilegiați, respectiv cei care aveau asupra celorlalți creditorii chirografari un *privilegium exigendi*. Acest privilegiu aparținea, de regulă, acelor creditorii chirografari care ulterior obțineau o ipotecă privilegiată, și anume, fiscul⁵⁶, împăratul și împărăteasa⁵⁷, femeia măritată și logodnica pentru dotă⁵⁸, cei ale căror bunuri erau administrate de un curator atâta timp cât nu dispuneau de o ipotecă legală asupra bunurilor curatorilor (precum risipitorii și cei grav bolnavi)⁵⁹, cel care a dat o sumă de bani pentru cumpărarea, construirea sau îmbunătățirea unui imobil fără să își rezerve o ipotecă asupra lucrului⁶⁰, precum și cel care a depus bani fără dobândă la un bancher⁶¹.

Din cea de a cincea și ultimă clasă făceau parte toți ceilalți creditorii, aceștia fiind satisfăcuți *pro rata*⁶². Urma, în ultimul rând, fiscul, în cazul încasării amenzilor generate de comiterea unui delict, după care, în sfârșit, legatarii debitorului decedat puteau să își valorifice drepturile lor⁶³.

---

⁵³ Cod., 8, 18, 8.

⁵⁴ Ulpian, *lib. 73 ad Edictum*, Dig., 20,1,10.

⁵⁵ Marcianus, *libro singulari ad formulam hypothecariam*.

⁵⁶ Ulpian, *lib. 4 ad Edictum*, Dig. 2,14,10 pr.

⁵⁷ Ulpian, *lib. 73 ad Edictum*, Dig., 49, 14, 6, 1.

⁵⁸ Ulpian, *op. cit.*, Dig., 42, 5, 17, 1.

⁵⁹ Ulpian, *op. cit.*, Dig., 42, 5, 19; *Ibidem*, Dig., 42, 5, 22; Paulus, *lib. 60 ad Edictum*, Dig., 42, 5, 20;

Ibidem, Dig., 42, 5, 23; Gaius, *lib. 24 ad Edictum Provinciale*, Dig., 42,5, 21.

⁶⁰ Paulus, *lib. 16 brevis Edicti*, Dig., 42, 5, 26; Marcianus, *lib. 5 Regularum*, Dig., 42, 5, 34.

⁶¹ Ulpian, *op. cit.*, Dig., 42, 5, 24.

⁶² Cod., 7,72,1.

⁶³ Cod., 10,7, const. un și Cod 6, 37, 15.